

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 343.8

Карелін В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів;

Пузиревський М. В.,

здобувач вищої освіти на другому (магістерському) рівні за спеціальністю 081 «Право», начальник кабінету кафедри тактико-спеціальної підготовки, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ТА СТЯГНЕННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття присвячена розгляду проблеми гарантій дотримання правових принципів застосування заходів заохочення та стягнення під час виконання покарання у виді позбавлення волі. На основі проведеного дослідження визначено, що заходи заохочення та стягнення мають певну взаємообумовленість, але на сьогодні ця проблема є недостатньо дослідженою.

Ключові слова: заходи заохочення і стягнення, дисциплінарне стягнення, кримінальне покарання, державний примус, правовий статус, законність і правопорядок.

Постановка проблеми. В історії розвитку людства кримінально-виконавчі правовідносини завжди посідали особливе місце у суспільних відносинах, що пов'язано з особливостями системи виконання кримінальних покарань. Сучасний етап становлення України характеризується проведенням радикальних реформ у всіх галузях держави і суспільства. Зміни, що відбуваються в економічному, політичному та суспільному житті країни, неминуче призводять до необхідності вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, зокрема тих, що виникають у сфері виконання покарань.

Актуальність теми дослідження. Дослідження проблеми гарантій дотримання правових принципів застосування заходів заохочення та стягнення під час виконання покарання у виді позбав-

лення волі є однією з малодосліджених проблем у загальній теорії права, а також, безперечно, в науці кримінально-виконавчого права.

До питання застосування заохочень і стягнень до засуджених під час виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених від суспільства, зверталась велика кількість науковців, зокрема: Бадира В. А., Богатирьов І. Г., Василевич В. В., Гритенко О. А., Гель А. П., Денисова Т. А., Джужа О. М., Зубков А. І., Колб О. Г., Львовчкін В. А., Лисодед О. В., Михалко І. С., Оніка Л. П., Пономарьов П. Г., Романов М. В., Степанюк А. Х., Трубніков В. М., Уткін В. О., Філонов В. П., Фролов А. І., Черненко М. П., Ягуннов Д. В. та ін.

Метою та завданнями статті є вирішення завдань щодо дослідження проблематики гарантії дотримання правових принципів застосування заходів заохочення та стягнення під час виконання покарання у виді позбавлення волі як передумови реформування пенітенціарної системи України.

За загальним значенням юридичні гарантії – це засоби, закріплені в нормах права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів [1].

Вітрук М. В. визначає юридичні гарантії як закріплені в законодавстві засоби, що безпосередньо забезпечують правомірну реалізацію й охорону (захист) прав, обов'язків і законних інтересів особи [2, с. 200].

Пустовіт Ж. М. вказує, що за своєю суттю гарантії являють собою умови, які зобов'язана створити держава для реалізації правових приписів. За змістом – це система заходів, спрямованих на реалізацію приписів; за формою гарантії – це передбачені Конституцією й законами України організаційні та правові форми реалізації правових приписів [3, с. 30].

Воеводін Л. Д. виділяє такі загальні гарантії: компетентність органів держави (йдеться про наділення відповідних органів необхідними повноваженнями); установлення відповідальності як посадових осіб, так і громадян за неналежну реалізацію своїх прав та обов'язків; установлення конституційних принципів та основ процедурно-процесуального порядку захисту й відновлення порушених та обмежених прав громадян [4, с. 12].

Основною особливістю юридичних гарантії є те, що вони повинні бути подані закріпленими в законодавстві спеціальними засо-

бами, у тому числі й засобами забезпечення реалізації прав і виконання обов'язків всіма громадянами й посадовцями. Загальна властивість правових гарантій законності полягає в тому, що вони виражені й закріплені в законі, а щодо діяльності кримінально-виконавчої системи – у КВК України. Саме закону належить указувати, як варто охороняти відносини в державі, забезпечувати дотримання й виконання нормативних приписів, запобігати їх порушенню.

Селіверстов В. І. обґрунтовано включає до змісту юридичних гарантій заходи: а) нагляду й контролю за правомірністю поведінки суб'єктів права з метою виявлення випадків правопорушень; б) правового захисту; в) юридичної відповідальності; г) запобіжні та інші правоохоронні заходи; д) процесуальні форми охорони прав та обов'язків (включаючи форми застосування правоохоронних заходів); е) профілактики й запобігання правопорушенням; є) міжнародного контролю за дотриманням прав, законних інтересів і виконанням обов'язків [5, с. 3].

Подібний поділ гарантій спостерігається й у теорії держави та права. Наприклад, Скакун О. Ф. констатує, що юридичні гарантії за найближчими цілями такі:

- 1) превентивні (запобіжні) – полягають у запобіганні правопорушенням;
- 2) припиняючі (такі, що кладуть край) – спрямовані на припинення виявлених правопорушень;
- 3) відновлюючі – виражаються в усуненні або відшкодуванні негативних наслідків порушень;
- 4) каральні, або штрафні, – спрямовані на реалізацію юридичної відповідальності порушників [6, с. 225].

Відповідно до поглядів Іванова В. В., під правовими (юридичними гарантіями) розуміють закріплені правом засоби, за допомогою яких забезпечуються правомірні дії усіх учасників суспільних відносин, відбувається запобігання та припинення порушень, виявлення та усунення порушень, що сталися [7, с. 75, 76].

За позицією Ремнева В. І., правові гарантії полягають не лише в створенні ефективного механізму відновлення порушених правових норм, але і в забезпеченні такого порядку їх застосування, який би максимально запобігав можливості порушення. При цьому правові гарантії включають заходи:

- 1) з удосконалення законодавства;

- 2) виявлення порушень;
- 3) захисту;
- 4) відповідальності;
- 5) нагляду та контролю;
- 6) профілактики порушень [8, с. 187].

З наведеного можна дійти висновку, що, незважаючи на певні мовні відмінності, сутність юридичних гарантій залишається незмінною.

Можемо стверджувати, що гарантіями дотримання принципів застосування заохочень і стягнень повинні бути:

- 1) удосконалення норм КВК України, що регламентують цю діяльність;
- 2) забезпечення нагляду і контролю за цією діяльністю (ми вважаємо, що такий нагляд та контроль і будуть формою виявлення порушень);
- 3) встановлення юридичної відповідальності персоналу УВП;
- 4) визначення механізмів оскарження рішень про накладення стягнення чи відмову у застосуванні заохочення;
- 5) профілактика порушень.

Розпочнемо з такої гарантії, як визначення механізмів оскарження рішень про накладення стягнення чи відмову у застосуванні заохочення. Можна констатувати, що нині чинне законодавство України та практика його реалізації не створюють ані можливостей, ані ефективного й діючого механізму оскарження рішень адміністрації колонії щодо застосування стягнень чи незастосування заохочень. Саме тому доцільно на законодавчому рівні передбачити:

а) обов'язок адміністрації УВП забезпечувати надання засудженому доступу до адвоката чи іншого фахівця у галузі права у випадку можливого притягнення його до дисциплінарної відповідальності з призупиненням такого провадження до забезпечення права на правову допомогу;

б) право засуджених на оскарження рішень адміністрації колонії стосовно застосування чи незастосування заохочень і стягнень, у тому числі в судових органах;

в) виключення положень ст. 134 КВК України, якими невинуватно обмежені підстави для скасування накладеного стягнення посадовими особами ДКВС України;

г) конфіденційність відправлення листів з питань оскарження дії адміністрації колонії;

д) виключення випадків долучення до особових справ засуджених результатів їх листування з різноманітними органами і установами, дозволивши зберігання цих документів засудженому при собі.

Далі розглянемо правову гарантію у виді забезпечення нагляду і контролю за діяльністю адміністрації УВП у частині застосування заохочень і стягнень. На сьогодні в Україні фактично не встановлено юридичного обов'язку уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, посадових і службових осіб відновлювати порушені права і свободи особи, проводити перевірку правильності застосування заохочень і стягнень, а існуючі форми контролю і нагляду не забезпечують ефективної гарантії дотримання принципів упровадження цих заходів.

Більш детально вважаємо за необхідне звернути увагу та розглянути правову гарантію у виді встановлення юридичної відповідальності персоналу УВП.

Як зазначалось вище, однією з основних юридичних гарантій є юридична відповідальність, значення якої неодноразово підкреслювалося в юридичній науковій літературі [9, с. 277; 10, с. 20, 21].

Наприклад, Федоров В. В. зазначає, що відповідальність – це не лише сторона будь-яких соціальних відносин і будь-якого суспільно здійснюваного виду діяльності, а й найбільш пристосована до реальних подій і часу соціальна (правова) модель ефективного впливу на суб'єктів соціальних зв'язків (права), які порушують установлений порядок суспільних відносин (правопорядок), що має на меті усунення й припинення правопорушень у майбутньому [11, с. 16].

Юридична відповідальність «утримує» суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин у рамках правомірної поведінки. Вона дає можливість засудженому й відповідним посадовим особам реалізувати свої права й законні інтереси, водночас змушуючи їх виконувати обов'язки.

Проте чинне законодавство не встановлює ані адміністративної, ані кримінальної відповідальності безпосередньо за пору-

шення, допущені під час застосування заходів стягнення. Вона може лише опосередковано наставати з тих самих підстав, з яких взагалі притягаються до адміністративної чи кримінальної відповідальності посадовці. У Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» вказується, що не передбачене законодавством обмеження прав і свобод людини та громадянина не припустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом (ст. 4).

Отже, відповідальність може наставати лише за дії, пов'язані з обмеженням права, яке не передбачене законом. Стосовно ж стягнень – саме їх визначення в законі не дозволяє вести мову про можливість притягнення до відповідальності названих посадових осіб.

Інакше кажучи, можна стверджувати, що персонал ДКВС фактично не несе юридичної відповідальності за дії чи бездіяльність під час застосування заохочень і стягнень. Таким чином, така гарантія, як встановлення юридичної відповідальності суб'єктів виконання покарань, нині чинним законодавством України не передбачена.

Висновки. Отже, з урахуванням викладеного слід зазначити, що гарантіями дотримання принципів застосування заохочень і стягнень повинні бути:

- 1) удосконалення норм КВК України, що регламентують цю діяльність;
- 2) забезпечення нагляду і контролю за цією діяльністю;
- 3) встановлення юридичної відповідальності персоналу УВП;
- 4) визначення механізмів оскарження рішень про накладення стягнення чи відмову у застосуванні заохочення;
- 5) профілактика порушень.

У свою чергу чинне законодавство України не забезпечує засудженим особам можливості подання звернень, заяв та скарг компетентним органам, установам, організаціям та посадовим і службовим особам, оскільки ефективний механізм реалізації права на звернення, подання заяви або скарги фактично відсутній.

Доцільно на законодавчому рівні передбачити:

- а) обов'язок адміністрації УВП забезпечувати надання засудженому доступу до адвоката чи іншого фахівця в галузі права у випадку можливого притягнення його до дисциплінарної відпо-

відальності з призупиненням такого провадження до забезпечення права на правову допомогу;

б) право засуджених на оскарження рішень адміністрації колонії стосовно застосування чи незастосування заохочень і стягнень, у тому числі в судових органах;

в) виключення положень ст. 134 КВК України, якими невикористано обмежені підстави для скасування накладеного стягнення посадовими особами ДКВС України;

г) конфіденційність відправлення листів з питань оскарження дії адміністрації колонії;

д) виключення випадків долучення до особових справ засуджених результатів їх листування з різноманітними органами і установами, дозволивши зберігання цих документів засудженому при собі.

Список використаних джерел

1. Курс дистанційного навчання для працівників ОВС. URL: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/humanright/texts/04_01_u.htm.

2. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. Москва: Наука, 1979. 229 с.

3. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право України*. 2000. № 3. С. 28–30.

4. Воеводин Л. Д. Теоретические вопросы правового положения личности в советском общенародном государстве. *Сов. государство и право*. 1963. № 2. С. 12–16.

5. Селиверстов В. И. Международный контроль как средство охраны правового статуса лиц, отбывающих наказания. *Правовые и организационные основы функционирования органов, исполняющих наказания*: тр. Акад. МВД России / под ред. Наташева А. Е. Москва: Акад. МВД России, 1995. С. 3–20.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник: пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

7. Иванов В. В. Материально-правовые и процессуальные гарантии законности привлечения к административной ответственности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одес. нац. ун-т им. И. И. Мечникова. Одесса, 2001. 192 с.

8. Ремнев В. И. Социалистическая законность в государственном управлении. Москва: Наука, 1979. 302 с.

9. Теория государства и права: учебник / под ред. Рассолова М. М., Эбзеева Б. С. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 640 с.

10. Бабий Н. А. Уголовное право Республики Беларусь. Общая часть: конспект лекций. Минск: Тесей, 2000. 288 с.

11. Федоров В. В. Лишение права специального природопользования как вид юридической ответственности по экологическому праву: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Саратов. гос. акад. права. Саратов, 1998. 184 с.

Карелин В. В., Пузыревский М. В.

ГАРАНТИИ СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВОВЫХ ПРИНЦИПОВ ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПОощРЕНИЯ И ВЗЫСКАНИЯ ПРИ ИСПОЛНЕНИИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Статья посвящена рассмотрению проблемы гарантий соблюдения правовых принципов применения мер поощрения и взыскания при исполнении наказания в виде лишения свободы. Также на основании проведенного исследования определено, что меры поощрения и взыскания имеют определённую обусловленность, но на сегодняшний день эта проблема недостаточно исследована.

Ключевые слова: меры поощрения и взыскания, дисциплинарное взыскание, уголовное наказание, государственное принуждение, законность и правопорядок.

Karelin V. V., Puzyrevskyi M. V.

GUARANTEES OF OBSERVANCE OF LEGAL PRINCIPLES OF APPLICATION OF ENCOURAGEMENT AND PUNISHMENT IN CASE OF IMPRISONMENT

In the history of human development criminal-executive relations have always occupied a special place in social relations, which is associated with the peculiarities of the system of execution of criminal punishment. The current stage of Ukraine's formation is characterized by the radical reforms in all sectors of the state and society. Changes in the economic, political and social life of the country inevitably lead to the need to improve the legal regulation of social relations, those arising in the field of execution of punishments in particular.

The study of the problem of guarantees of adherence to the legal principles of the application of encouragement and punishment in the case of imprisonment is one of the poorly investigated issues in the general theory of law, as well as in the science of criminal-executive law.

A large number of Ukrainian scholars appealed to the issue of applying encouragement and punishment to convicted persons in case of the execution of sentences related to their isolation from society.

This publication is aimed at solving the problems concerning the guarantees of observance of legal principles of application of encouragement and punishment in case of imprisonment as a pre-condition of the reform of the penitentiary system of Ukraine.

There should be such guarantees of adherence to the principles of application of encouragement and punishment as:

- 1) *improvement of the standards of the Criminal-Executive Code of Ukraine, which regulate this activity;*
- 2) *supervision and control over this activity;*
- 3) *establishment of legal responsibility of the staff of Penal establishments;*
- 4) *determination of mechanisms for objection against decisions to impose penalty or refuse to apply encouragement;*
- 5) *prevention of violations.*

In its turn, the current Ukrainian legislation does not provide prisoners with the opportunity to submit appeals, applications and complaints to competent authorities, institutions, organizations and officials, as there is basically no effective mechanism for it.

It is advisable to provide the following measures at the legislative level:

A) the duty of the Penal establishments to ensure the convicted person an access to a lawyer or other specialist in the field of law in case of a possible disciplinary action against the convicted person with abeyance of such proceedings until the provision of the right to legal assistance;

B) the right of the convicted persons to appeal against decisions of the administration of the correctional centre on the application or non-application of encouragement and penalties, in judicial bodies as well;

C) the exclusion of the provisions of Art. 134 of the Criminal-Executive Code of Ukraine, which unjustifiably limit grounds for cancellation of penalty imposed by officials of the State Criminal-Executive Service of Ukraine;

D) the confidentiality of sending the letters concerning the objection of actions of the administration of the correctional centre;

E) the exclusion of the cases of attachment of results of the correspondence of the convicted persons with authorities and institutions to their personal records, giving the right to the convicted person of keeping such documents.

Key words: *measures of promotion and enforcement, disciplinary action, criminal punishment, state coercion, legitimacy, law order.*

УДК 343.8(438)

Ляскоўска Катажина,

доктор хабілітованы, прафэсар юрыдычнага факультэта,
Універсітэт у Беластоку, Рэспубліка Польша

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАЗНАЧЕНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ В ПОЛЬШЕ

В статье представлено три существенных аспекта наказания в виде лишения свободы в Польше. Первый относился к вопросу правового регулирования этого наказания, содержащегося в Уголовном кодексе 1997 г. Он создал возможность представить решение, относящееся к так называемому наказанию в виде лишения свободы на определенный срок, наказанию в виде 25 лет лишения свободы и наказанию в виде пожизненного заключения. Второй аспект относился к вопросу, касающемуся назначения этого наказания. Он поз-